

Ochrona posiadacza karty płatniczej

dr Remigiusz Kaszubski

*Zakład Administracyjnego Prawa Gospodarczego i Bankowego, Wydział Prawa i Administracji,
Uniwersytet Warszawski*

Dyrektor w ZBP

Karta płatnicza identyfikuje wydawcę i upoważnionego posiadacza (którym, zgodnie z przepisami ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych może być również podmiot określany jako użytkownik) oraz umożliwia dokonywanie zapłaty lub wypłaty gotówki. W sytuacji gdy wydawcą karty jest bank lub inna instytucja uprawniona przez przepisy prawa do udzielania kredytu dokonywanie tych czynności jest możliwe z wykorzystaniem środków pochodzących z kredytu.

Dokonywanie podziałów kart płatniczych jest możliwe przy zastosowaniu różnych kryteriów. Najpowszechniej stosowanymi jest kryterium kredytowe oraz kryterium technologiczne.

Według kryterium kredytowego karty płatnicze można podzielić na karty debetowe, obciążeniowe i kredytowe. W przypadku kart debetowych mamy do czynienia, z kartą przy pomocy której można dokonywać transakcji do wysokości kwoty znajdującej się na rachunku z którym powiązany jest ten elektroniczny instrument płatniczy. W tym miejscu należy podkreślić iż wydawcy kart debetowych niejednokrotnie proponują możliwość dokonania transakcji powyżej limitu konta, na podstawie umowy debetu w rachunku. W tym przypadku mamy do czynienia, w ograniczonym zakresie, z rozszerzeniem podstawowej funkcjonalności karty debetowej o ograniczoną funkcję kredytową.

Kartami obciążeniowymi są karty umożliwiające dokonywanie transakcji do wysokości przyznanego okresowego (najczęściej miesięcznego) limitu wydatków, przy czym rozliczenie transakcji dokonanych w okresie rozliczeniowym następuje po zakończeniu tego okresu.

Karty kredytowe są instrumentami służącymi do wykorzystywania w ramach dokonywanych transakcji, przyznanego na podstawie umowy z wydawcą limitu kredytowego. Rozliczenie transakcji dokonanych w okresie rozliczeniowym może zostać dokonane w dwojaki sposób- bądź przez spłatę w określonym terminie po zakończeniu okresu rozliczeniowego (tzw. grace period) całości powstałego zadłużenia, bądź przez spłatę wskazanej przez wydawcę kwoty minimalnej. W tym drugim przypadku pozostała część niespłaconego zobowiązania traktowana jest jako kwota udzielonego kredytu i obciążana wskazanymi w umowie odsetkami. Drugim z podziałów kart płatniczych jest podział dokonywany przy zastosowaniu kryterium technologii, w jakiej wykonany został nośnik informacji umieszczony na karcie. Zgodnie z nim karty dzielone są na tłoczone (dane umieszczone poprzez fizyczne wytłoczenie na karcie), z paskiem magnetycznym (zapis na pasku magnetycznym umieszczonym na rewersie karty) oraz mikroprocesorowe. W chwili obecnej na rynku częstokroć występują karty zawierające więcej niż jeden nośnik informacji. Zasadą jest, iż karta płatnicza może być wykorzystywana jedynie przez osobę, której dane zostały umieszczone na karcie płatniczej. Zgodnie z przepisami prawa osobą taką może być posiadacz, bądź osoba przez niego upoważniona w umowie z wydawcą- użytkownik. Zgodnie z regulacjami ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych posiadaczem jest osoba fizyczna, osoba prawna lub inny podmiot, które na podstawie umowy o elektroniczny instrument płatniczy dokonują w swoim imieniu i na swoją rzecz operacji określonych w umowie. Użytkownikiem karty natomiast może być jedynie osoba fizyczna upoważniona przez posiadacza do dokonywania w imieniu i na rzecz posiadacza operacji określonych w umowie, której dane identyfikacyjne są umieszczone na karcie płatniczej. Obydwa wskazane powyżej podmioty objęte są ochroną wynikającą z przepisów prawa w sytuacji wystąpienia transakcji przestępczych dokonanych kartą utraconą. Należy podkreślić w tym miejscu, iż wykorzystanie przy transakcji numeru PIN nie jest jednoznaczną przesłanką do obciążenia kwotą transakcji przestępczej posiadacza/użytkownika karty.

Ustawodawca obwarował jednak ochronę posiadacza lub użytkownika karty w sytuacji wystąpienia transakcji przestępczych od dołożenia przez te podmioty należytej staranności w zakresie ochrony i posługiwania się kartą, jak również w odniesieniu do zgłaszania wydawcy faktu jej utraty (kradzież, zagubienie).

Odpowiedzialność podmiotów upoważnionych do korzystania z karty płatniczej jest ograniczona czasowo i kwotowo. Ograniczenie czasowe polega na ograniczeniu odpowiedzialności do czasu zgłoszenia zastrzeżenia karty. Ograniczenie kwotowe oznacza ograniczenie kwoty

dokonanych transakcji przestępczych do równowartości w złotych 150 euro do czasu zgłoszenia zastrzeżenia karty.

Ograniczenie odpowiedzialności nie jest możliwe w sytuacjach, gdy podmiot uprawniony do posługiwania się kartą wykazał niedbalstwo w odniesieniu do korzystania z tego elektronicznego instrumentu płatniczego. Niedbalstwo traktowane jest jako niedołożenie należytej staranności, zachowanie się w określonym miejscu i czasie w sposób odbiegający od właściwego dla niej miernika należytej staranności oraz brak zamiaru wyrządzenia szkody. Niedbalstwo cechuje również świadomość tego, że szkoda może zostać wyrządzona (w przypadku lekkomyślności) lub brak takiej świadomości połączony jednak z możliwością przewidzenia szkody (w przypadku rażącego niedbalstwa).

Zestawiając pojęcie niedbalstwa z pojęciem należytej staranności należy wskazać, iż drugie z nich ustalane jest w odniesieniu do staranności ogólnie wymaganej w stosunkach danego rodzaju. Za miernik należytej staranności (wzorzec) uznaje się miernik obiektywny, odnoszący się do każdego, kto znajdzie się w określonej sytuacji, formułowany na podstawie takich dotyczących ich reguł, jak: zasady współżycia społecznego, szczegółowe normy prawne, pragmatyki zawodowe, zwyczaje itp.

W odniesieniu do posiadacza lub użytkownika karty wzorzec należytej staranności konstruowany na podstawie dochowania przez te podmioty podstawowych, ciążących na nich obowiązków. Są nimi przede wszystkim przechowywanie karty płatniczej i ochrona kodu identyfikacyjnego, z zachowaniem należytej staranności, nieprzechowywanie karty płatniczej razem z kodem identyfikacyjnym niezwłoczne zgłoszenie wydawcy utraty lub zniszczenia karty płatniczej oraz nieudostępnianie karty płatniczej i kodu identyfikacyjnego osobom nieuprawnionym. Obowiązkiem podmiotów upoważnionych do korzystania z karty płatniczej jest również okazanie dowodu stwierdzającego tożsamość w chwili dokonywania transakcji, w przypadku, gdy zażąda tego akceptant. Obowiązkami, które ciążą na osobach uprawnionych do posługiwania się kartą płatniczą są również weryfikacja zgodności zestawienia operacji z transakcjami dokonanymi przy użyciu karty jak również kwestionowanie operacji ujętych w zestawieniu, których posiadacz lub użytkownik nie dokonał. Podmioty te mają ponadto obowiązek zgłaszania wydawcy karty innych błędów i nieprawidłowości w przeprowadzaniu rozliczeń transakcji kartowych.

Z obowiązkami podmiotów upoważnionych do korzystania z karty skorelowane są również określone obowiązki wydawcy karty. Podmiot ten obowiązany jest przyjmować przez całą dobę zgłoszenia posiadaczy lub użytkowników kart płatniczych o utracie lub zniszczeniu karty płatniczej, dokonywane przy wykorzystaniu dostępnych środków komunikowania oraz prowadzić rejestr

zgłoszeń utraty lub zniszczenia karty, zawierającego dane o numerze karty, osobie zgłaszającej, okolicznościach, wraz ze wskazaniem daty, godziny i minuty przyjęcia zgłoszenia. Wydawca karty ma również obowiązek informowania posiadaczy/użytkowników kart płatniczych o sposobie oznaczenia akceptantów, bankomatów oraz innych miejsc, w których można dokonywać operacji przy użyciu karty płatniczej, udostępniania tym podmiotom zestawienia operacji w sposób i w terminach określonych w umowie o kartę płatniczą (nie rzadziej niż raz w miesiącu) oraz wprowadzenie procedur tworzenia i udostępniania kodu identyfikacyjnego uniemożliwiających poznanie kodu przez osoby nieuprawnione.

Posiadacz karty płatniczej ma zagwarantowane w przepisach prawa uprawnienia związane z zawarciem umowy o kartę płatniczą. Zgodnie z przepisami Posiadacz może odstąpić od umowy o kartę płatniczą w terminie 14 dni od dnia otrzymania pierwszej karty płatniczej, o ile nie dokonał żadnej operacji przy użyciu tej karty. W takim przypadku wydawca zwraca posiadaczowi kwotę poniesionych opłat. Wydawca może obciążyć posiadacza kosztami związanymi z wydaniem karty płatniczej, w zakresie przewidzianym w umowie.

Ochrona posiadacza karty płatniczej, oprócz przepisów ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych realizowana jest również w przepisach ustawy o nadmiernym oprocentowaniu. Zgodnie z nimi odsetki w pobierane w stosunku do kart płatniczych nie mogą przewyższać wysokości odsetek maksymalnych określonych przez ustawę (11, 5% w stosunku rocznym).

W wyniku przyjętej przez Parlament nowelizacji Kodeksu cywilnego¹ ochrona konsumentów (i nie tylko) od dnia 20 lutego 2006 r.² jest realizowana również poprzez wprowadzone przepisy³ bezpośrednio ustanawiające maksymalną wysokość odsetek wynikających z czynności prawnych na poziomie nie mogącym przekroczyć czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego. W przypadku przekroczenia tejże maksymalnie określonej wysokości odsetek - należą się odsetki maksymalne. Jednocześnie przepis stanowi, iż nie można wyłączyć ani ograniczyć przedmiotowych przepisów poprzez wprowadzanie postanowień umownych czy wybór prawa obcego, ponieważ w to miejsce zastosowanie będą miały wprost przepisy ustawy, co oznacza, że wysokość odsetek w danym przypadku ustalona zostanie w oparciu o wysokość stopy odsetek maksymalnych.

Brzmienie nowych przepisów przyniosło jednak dla praktyki problemy interpretacyjne i wątpliwości co do zasadności przyjmowanych rozwiązań. Dotyczy to m.in. kwestii odsetek za

1 Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. nr 157, poz. 1316.

2 Tj. od dnia wejścia w życie ustawy

3 art. 359 § 21-3

opóźnienie (odsetek karnych), co ma istotne znaczenia dla stosunku wynikającego z umowy o kartę kredytową.

W tym zakresie pojawiała się wątpliwość czy objęte są one regulacją art. 359 § 2¹ – 2³ Kodeksu cywilnego z uwagi na fakt, iż art. 359 § 2¹ wskazuje na odsetki „wynikające z czynności prawnej”. Podnoszone są argumenty, że odsetki karne nie podlegają ograniczeniom wynikającym z analizowanej ustawy z uwagi na ich odmienną, niż odsetek zwykłych, funkcję oraz systemowe reguły wykładni, co wiąże się z odrębnością regulacji obu rodzajów odsetek⁴. Poddanie analizie stawianej powyżej tezy, powinno się rozpocząć od zadania fundamentalnego pytania - czy odsetki za opóźnienie wynikają z czynności prawnej czy z ustawy?

Odsetki zwykłe najczęściej definiowane są jako wynagrodzenie za korzystanie z sumy pieniężnej i wynikają wprost z umowy. Natomiast zgodnie z art. 481 Kc, jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Jeżeli stopa odsetek za opóźnienie nie była z góry oznaczona, należą się odsetki ustawowe. Przepis ten wskazuje, iż odsetki karne pełnią inną funkcję niż odsetki zwykłe i są rodzajem sankcji za niewykonanie zobowiązania w terminie. Takie brzmienie przepisów wskazuje według niektórych przedstawicieli doktryny, iż odsetki za opóźnienie wynikają z ustawy⁵. Podnoszone są w tym zakresie argumenty, iż roszczenie kredytodawcy o odsetki karne znajduje swoje umocowanie w przepisach ustawy (art. 481 § 2 zd. 1 Kc), zaś określenie umowne ich wysokości jest jedynie wykonaniem uprawnienia stron. Jednocześnie systematyka Kodeksu cywilnego wskazywać mogłaby na fakt wyłączenia odsetek karnych z zakresu regulacji ustawy o nadmiernym oprocentowaniu – art. 359 znajduje się w przepisach ogólnych Księgi Zobowiązań, zaś art. 481 to część rozdziału o skutkach niewykonania zobowiązań.

Jednakże przytoczone powyżej argumenty, nie są wystarczające do uznania możliwości wyłączenia wysokości oprocentowania za opóźnienie spod zakresu przepisów ustawy o nadmiernym oprocentowaniu. Zdanie pierwsze w art. 481 § 2 Kc wskazuje, iż zgodnie z tą regulacją możliwe są dwa rodzaje sytuacji:

- wysokość odsetek karnych została określona w umowie i w takim przypadku wynika z czynności prawnej („jeżeli stopa odsetek za opóźnienie nie była z góry oznaczona...”) – wtedy odsetki nie mogą przekraczać oprocentowania maksymalnego ustalanego zgodnie z art. 359 § 2¹;

4 Por. P.Bodył Szymala :Odsetki za opóźnienie mogą być wyższe”, Rzeczpospolita z dnia 05.09.2005 r.

5 Por. także Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania, pod red. G. Bieńka, Warszawa 2005, t.1, str. 63.

- wysokość odsetek karnych jest równa odsetkom ustawowym („...należą się odsetki ustawowe.”) – w takim przypadku odsetki te w istocie są odsetkami wynikającymi z ustawy i choć hipotetycznie istnieje możliwość ustanowienia przez Ustawodawcę odsetek ustawowych w wysokości wyższej, niż odsetki maksymalne, jednak z uwagi na domniemanie jego racjonalności, wydaje się to mało prawdopodobne.

Rozwiązując przedmiotowy problem należy mieć również na uwadze zasady wykładni celowościowej powołanych przepisów oraz postulaty podnoszone w trakcie prac legislacyjnych nad ustawą, gdzie jednym z bardzo ważnych celów wskazywanym przez projektodawców było ograniczenie zbyt wysokich kosztów związanych z oprocentowaniem, jakim dłużnicy byli obciążani w przypadkach zwłoki z zapłatą ich zobowiązań. Dlatego też uwzględniając przedstawioną powyżej argumentację należy przyjąć, że dodany do Kodeksu cywilnego przepis art. 359 § 2¹ – 2³ znajduje zastosowanie również do odsetek za opóźnienie (odsetek karnych).

Oprócz przepisów prawa tworzących ochronę podmiotów uprawnionych do korzystania z kart płatniczych, niezmiernie ważnym elementem bezpieczeństwa jest technologia. Ogólną zasadą w tym zakresie jest „zasada najsłabszego elementu”, która wskazuje, iż technologia jest na tyle bezpieczna, na ile bezpieczny jest jej najmniej bezpieczny element.

Z tego punktu widzenia możemy dokonać gradacji kart płatniczych. W kolejności od najmniej bezpiecznej będą to karty tłoczone, z paskiem magnetycznym oraz mikroprocesorowe. Podkreślenia wymaga w tym miejscu fakt, iż zgodnie ze wskazaną powyżej zasadą, karta posiadająca więcej niż jeden nośnik informacji będzie posiadała stopień bezpieczeństwa najmniej bezpiecznego elementu.

Należy również zwrócić uwagę na to, iż nie istnieją zabezpieczenia dające stuprocentową gwarancję bezpieczeństwa. Z drugiej zaś strony trzeba brać pod uwagę, iż częstokroć nawet przy zastosowaniu niezwykle bezpiecznych rozwiązań technologicznych, elementem najbardziej zawodnym pozostaje człowiek wykorzystujący technologię. W odniesieniu do osób korzystających z kart płatniczych sytuacja ta przekłada się na wskazywaną powyżej konieczność stosowania zasad należytej staranności przy korzystaniu z kart płatniczych. W odniesieniu do dokonywania transakcji kartami płatniczymi można podać wyraźny przykład na poparcie powyższej tezy. Dokonanie transakcji jest uzależnione od podania PIN kodu lub złożenia podpisu na rachunku przez osobę posługującą się kartą płatniczą. Niejednokrotnie mamy do czynienia z sytuacją, gdy osoba dokonująca transakcji bądź nie zakrywa klawiatury przy podawaniu PIN kodu bądź posługuje się kartą nie podpisaną. Abstrahując w tym miejscu od dokonywania oceny która z metod (PIN kod czy podpis) gwarantuje wyższy stopień bezpieczeństwa, nasuwa się jednoznaczne stwierdzenie, iż nawet w przypadku zastosowania w celach ochrony posiadacza karty wysokiej klasy technologii

niejednokrotnie zachowanie tego podmiotu ogranicza, bądź całkowicie niweluje dobrodziejstwa z niej płynące poprzez podejmowanie niewłaściwego postępowania.

W celu podniesienia stopnia bezpieczeństwa posiadaczy kart płatniczych, oprócz działań podejmowanych przez wydawców kart podejmowane są inicjatywy ogólnoodrodowiskowe zmierzające do podniesienia bezpieczeństwa polskiego rynku kart płatniczych. Jedną z tego typu inicjatyw jest podjęcie działań mających na celu utworzenie jednolitego w skali całego kraju numeru do zgłaszania zastrzeżeń kart płatniczych. Inicjatywa ta powstała w związku z brakiem takiego numeru w Polsce oraz podawaniem przez każdego z wydawców własnego numeru do zastrzegania kart, co po stronie posiadacza powoduje duże trudności w sytuacji konieczności zastrzeżenia kilku kart jednocześnie. Idea stworzenia jednego „numeru dostępowego” powstała również na szczeblu europejskim. Stworzenie jednolitego numeru wymaga jednak długiego czasu ze względu na uwarunkowania technologiczne i organizacyjne. W związku z tym w chwili obecnej zostało stworzone rozwiązanie ułatwiające posiadaczom kart odnalezienie numerów służących do zastrzegania kart płatniczych. Na stronach Związku Banków Polskich umieszczona została wyszukiwarka numerów telefonów do zastrzegania kart płatniczych dostępna z poziomu stron www pod adresem www.zbp.pl/karty oraz poprzez wap pod adresem www.zbp.pl/zk.

Związek Banków Polskich podejmuje również działania edukacyjne (kampanie w mediach), jak również umieszcza na swoich stronach internetowych poradniki dla posiadaczy kart. Przykładem tych działań jest umieszczenie tam poradnika zawierającego 24 rady dla posiadaczy kart płatniczych przydatne dla zachowania bezpieczeństwa podczas dokonywania transakcji płatniczych.

Podsumowując należy stwierdzić, iż pomimo tego, że na rynku polskim, pod koniec 2006 roku funkcjonowało 23,848 mln kart płatniczych, z czego większość stanowiły karty debetowe (71%) posiadające jako nośnik pasek magnetyczny, rynek polski uznawany jest za jeden z najbezpieczniejszych w Europie. Jest to konsekwencją istnienia zarówno odpowiednich przepisów prawa gwarantujących odpowiedni poziom bezpieczeństwa posiadaczom kart, jak również stosowania odpowiednich technologii zapewniających bezpieczeństwo tego rynku.

Podsumowując należy stwierdzić, iż utrzymanie poziomu bezpieczeństwa na dotychczasowym poziomie nie jest i nie będzie uzależnione tylko i wyłącznie od przepisów prawa i rozwiązań technicznych, ponieważ rolę nie do przecenienia w tym zakresie pełnią zachowania osób dokonujących transakcji kartami płatniczymi.